BOBUR ILMIY-MA'NAVIY MEROSINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

Aminova Sevinch
Filologiya fakulteti
O`zbek tili ta`lim yo`nalishi 1-bosqich talabasi
+998 99 416 07 15

Annotatsiya: Ushbu maqolada shox va shoir Zahiriddin Muhammad Boburning ajoyib merosi va uning bugungi kundagi ahamiyati haqida so'z boradi.

Аннотация: В этой статье рассказывается о чудесном наследии Хорна и поэта Захируддина Мухаммада Бабура и его значении сегодня.

Abstract: This article talks about the wonderful legacy of horn and poet Zahiruddin Muhammad Babur and its importance today.

Kalit so'zlar: Zahiriddin Muhammad Bobur, shoir, qomusiy olim, Mubayyin, Xatti Boburiy, Javoharla'l Neru.

Har bir xalqning ulug'vorligini va nafosatini belgilab beruvchi tarixiy shaxslari bo'ladi. Ana shunday shaxslardan biri Zahiriddin Muhammad Boburdir. O'zbek klassik adabiyotining eng yirik namoyondalaridan biri bo'lgan Zahiriddin Muhammad Bobur qisqa vaqt umr ko'rishiga qaramasdan o'zidan juda katta ijodiy, ma‟rifiy, ilmiy meros qoldirishga ulgurdi. U yaratgan solnomalar juda katta qismni tashkil etgan bo'lsa-da, bizgacha ulardan ma‟lum bir qismigina yetib keldi. Ko'plab tarixiy, siyosiy, bosqinchilik davrlaridan omon kelgan asarlariga shikast yetkazildi; zarar beradigan darajada zarar yetkazildi; ming afsuslar bilan aytamizki, batamom yo'q bo'ldi

Zahiriddin Muhammad Bobur – o‘zbek shoiri va qomusiy olim, mashhur davlat arbobi, mohir sarkarda, o‘zbek milliy adabiyotining buyuk namoyondalaridan biri. Uning beqiyos ilmiy-ijodiy merosi nafaqat milliy madaniyatimiz va xalqimiz adabiy-estetik tafakkurining shakllanishida, balki jahon adabiyoti, ilm-fani va davlatchiligi tarixida alohida o‘ringa ega.

Zahiriddin Muhammad Bobur O‘rta asr Sharq madaniyati, adabiyoti va she’riyatida o‘ziga xos o‘rin egallagan adib, shoir, olim bo‘lish bilan birga, yirik davlat va siyosat arbobi, mohir sarkarda ham sanaladi. U keng dunyoqarashi va komil aql-zakovati bilan Hindistonda ma’rifatparvar davlat arbobi sifatida nom qozongan bo‘lsa, “Boburnoma” asari bilan jahonning mashhur tarixnavislari qatoridan ham joy olgan. Uning nafis g‘azal va ruboiylari turkiy she’riyatning eng nodir durdonalaridan sanaladi. “Mubayyin”, “Harb ishi”, “Xatti Boburiy” asarlari va “Aruz” risolasi islom qonunshunosligi, harb san’ati, nafis san’at, she’riyat va til nazariyasi sohalari rivojiga munosib hissa bo‘lib qo‘shildi.

Javoharla’l Neru o‘zining “Hindistonning kashf etilishi” kitobida: “Bobur dilbar shaxs edi. Uyg‘onish davrining ajoyib sultoni, kuchli, tadbirkor kishi bo‘lib, san’atni, adabiyotni, go‘zallikni sevardi”, deb yozgan.

Zahiriddin Muhammad Bobur yoshligidan ilimga chanqoq bo‘lib, o‘z tengdoshlari orasida ajralib turgan shaxs bo‘lgan. Bobur barcha temuriy shahzodalar kabi maxsus tarbiyachilar, yirik fozil-u ulamolar ustozligida harbiy ta’lim, fiqh ilmi, arab va fors tillarini o‘rganadi, ko‘plab tarixiy va

adabiy asarlar mutolaa qiladi, ilm-fanga, she’riyatga qiziqa boshlaydi.Boburning ulkan san’atkorligi shundaki, shaxsiy kechinmalarini jiddiy umumlashma darajasiga ko‘tara oladi va natijada asarlarida olg‘a surilgan g‘oyalar umuminsoniy qadriyatlar darajasiga ko‘tariladi.

Bobur buyuk podshoh, mumtoz shoir, nazariyotchi adabiyotshunos, faqih, tilshunos, san‟atshunos, etnograf, hayvonot va nabotot olamining bilimdoni136 sifatida faoliyat olib borgan. Boburning yetuk shaxs ekanligini nafaqat O’zbekiston, Markaziy Osiyo xalqlari, balki dunyo xalqlari ham e‟tirof-u ehtirom etgan. Boburdan qolgan ijodiy meros haqida so’z yuritilganda, u yaratgan “Boburnoma” asari haqida to’xtalmay hech ilojimiz yo’q.

“Boburnoma” o‘zbek va umumturkiy adabiyotning mashhur qomusiy asarlaridandir. Unda Movarounnahr, Xuroson, Eron va Hindiston xalqlariga oid ko‘plab ma’lumotlar jamlangan. Asar uch qismdan iborat bo‘lib, birinchisi – XV asrning ikkinchi yarmida Markaziy Osiyoda ro‘y bergan voqealarni; ikkinchisi – XV asr oxiri va XVI asrning birinchi yarmida Kobul ulusi, ya’ni Afg‘onistonda ro‘y bergan hodisalarni; uchinchisi esa Shimoliy Hindiston xalqlarining XVI asrning birinchi choragidagi tarixiga doir lavhalarni o‘z ichiga oladi. “Boburnoma” – 1500 ga yaqin tarixiy shaxs hamda o‘simlik va hayvonot olamiga doir yuzlab nodir ma’lumotlarni o‘zida mujassam etgan qomusiy asar bo‘lib, 20 dan ortiq tilga tarjima qilingan.

Muxtasar aytganda, “Boburnoma” o‘quvchiga Markaziy Osiyo, Afg‘oniston va Hindiston xalqlari tarixi, o‘sha davrda boburiylar davlatining ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayoti, tabiati va geografiyasi bilan tanishish imkonini beradi.

“Boburnoma”ning tarjima qilgan ingliz olimi Uilyam Erskin: “Osiyoda saxovati va mardligi, iste’dodi, ilm-fanga, san’atga mehri va ular bilan muvaffaqiyatli shug‘ullanishi jihatidan Boburga teng keladigan birorta podshoh topilmaydi”.

Boburning ulkan ijodkorligi shundaki, asarlarida shaxsiy kechinmalarini bayon etish barobarida yuksak g‘oyalar, umuminsoniy qadriyatlarni olg‘a suradi. Uning ijodida, xususan, she’riyatida ona yurtni chin dildan qo‘msash, uning tuprog‘iga talpinish, musofirlik iztiroblaridan hasrat, yoru diyor sog‘inchi katta nafosat bilan badiiy talqin etiladi.

Zahiriddin Muhammad Bobur hayotida ro‘y bergan keskinliklarning, og‘ir tushkunliklarning ruhiyatga ta’siri, Vatan sog‘inchi, unga qaytish umidi she’rlarida mohirona tarzda aks etgan:

Tole’ yo‘qi jonimg‘a balolig‘ bo‘ldi

Har ishniki ayladim, xatolig‘ bo‘ldi.

O‘z yurtni qo‘yib, Hind sori yuzlandim,

Yo Rab, netayin, bu ne yuz qarolig‘ bo‘ldi?!

Shuningdek, Bobur o‘z she’rlarida har doim odamlarni yaxshilikka, adolatga, insonparvarlikka, yuksak insoniy tuyg‘ularni qadrlashga chaqiradi:

Har kimki vafo qilsa, vafo topqusidur,

Har kimki jafo qilsa, jafo topqusidur.

Yaxshi kishi ko‘rmag‘ay yomonliq hargiz,

Har kimki, yomon bo‘lsa, jazo topqusidur.

Bobur she’riyatida ko‘pchilik mutafakkirlar asarlariga xos bo‘lgan jihat yaqqol namoyon etilgan – insonning axloqi va barkamolligi masalalariga katta e’tibor qaratilgan. Shoir inson qadrini ko‘tarib, unga ulkan hurmat bilan munosabatda bo‘lishni yoqlaydi. Buning ziddi bo‘lgan sifatlarni qoralaydi. Boburning fikricha, xudbinlik, izzattalablik, baxillik, manmanlik noqobil sifatlardir. Shoir ruboiylarida insonning ma’naviy tarbiyasi haqida qimmatli maslahatlar beradi.

Bobur ko‘z o‘ngida yuz berayotgan voqea va hodisalarni ziyraklik bilan kuzatgan. O‘zini qiynagan his-tuyg‘ularni chuqur tanqidiy tahlil qilib, ularni yaxshilik va adolat, haqiqat va go‘zallik tamoyillariga xizmat qilishga yo‘naltira olgan.

Istiqlol yillari o‘zbek adabiyotshunosligida navoiyshunoslik bilan bir qatorda yangi ilmiy tarmoq - bobur shunoslik ham uzil-kesil shakllandi. XIX asrdayoq G‘arbiy Yevropada paydo bo‘lgan va XX asrda rivojlanish bosqichiga kirgan bobur shunoslik ilmi endi nafaqat shakllandi, hatto bu sohada “Zahiriddin Muhammad Bobur ensiklopediyasi” va “Zahiriddin Muhammad Bobur “Bibliografiya” (Moskva, 2016) singari fundamental nashrlar ham dunyo yuzini ko‘rdi. Bobur tavalludining 534 yilligi tantanalarida xalqaro anjumanga qatnashgan jahonning mashhur bobur shunoslari Eyji Mano (Yaponiya), Magda Maxluf (Misr), Aziz Qayumov, Saidbek Hasanov (O‘zbekiston), Mansura Haydar (Hindiston), Ilza Sirtautas (AQSH), Ramiz Asker (Ozarboyjon), Bilol Yujel (Turkiya) bobur shunoslik ilmining markazi O‘zbekistonga - Toshkentga ko‘chganini bir ovozdan e’tirof etdilar. Bu sohada Bobur nomidagi xalqaro jamoat fondi rayosati va raisi Zokirjon Mashrabovning alohida xizmatlari borligi qayd etildi. O‘shandan buyon har yili bobur shunoslikka doir yuzlab maqola va o‘nlab risola, monografiya yozilib nashr etilmoqda. Jumladan, 2017 yili Bobur tavalludining 535 yilligi oldidan o‘tkazilgan “Zahiriddin Muhammad Bobur asarlarining jahon madaniyati tarixida tutgan o‘rni” mavzusidagi xalqaro anjuman va uning materiallarining “Bobur abadiyati” nomida nashr etilgani ham bobur shunoslikdagi muhim voqea bo‘ldi. O‘tgan yilgi - Zahiriddin Muhammad Bobur tavalludining 539 yilligiga bag‘ishlangan Mirzo Kenjabekning “Mubayyin” va “Volidiya”ga doir yangi tadqiqotlari va taniqli bobur shunos Hasan Qudratullayevning “Boburning adabiyestetik olami” (“Ma’naviyat” nashriyoti, 2018) monografiyalarining chop etilgani ham ilmdagi sezilarli ishlardan bo‘ldi.“Boburnoma” qomusiy asar bo‘lgani uchun o‘nlab fanlar ma’lumotlari saqlangan xazinaga o‘xshaydi. Bu xazinaga adabiyotshunos kiradimi, tilshunos bosh suqadimi, tarixchi varaqlab ko‘radimi, har gal o‘zidan oldingi tadqiqotchining ko‘zi tushmagan yangi-yangi ma’lumotlarga duch kelaveradi.

Mustaqillik davrida Zahiriddin Muhammad Boburning hayoti va faoliyatini har tomonlama chuqur o‘rganish, uning asarlarini yurtimiz va xorijiy davlatlarda targ‘ib qilish borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirildi. Xususan, shoir tug‘ilgan kun – 14 fevral sanasi har yili mamlakatimiz bo‘ylab adabiyot va ilm-ma’rifat bayrami sifatida nishonlanmoqda. Bobur shunoslik sohasida ko‘plab tadqiqotlar, respublika va xalqaro miqyosda ilmiy anjumanlar muntazam o‘tkazilmoqda.

Keyingi yillarda Toshkent va Andijon shaharlarida Bobur Mirzoning muazzam haykallari o‘rnatilgani, uning tug‘ilib o‘sgan yurti – Andijon shahrida Bobur nomidagi xalqaro jamoat fondi va uning tasarrufidagi “Bobur va jahon madaniyati” kitob muzeyi faoliyat ko‘rsatayotgani, “Bobur ensiklopediyasi”, “Bobur kulliyoti”, “Babur. Baburidы. Bibliografiya” deb nomlangan salmoqli asarlarning nashrdan chiqarilgani, “Bobur va dunyo” jurnalining tashkil qilingani madaniy hayotimizda katta voqea sifatida e’tirof etildi.

Vatanimiz milliy rivojlanishning yangi bosqichiga – Uchinchi Renessans davriga qadam qo‘yayotgan, hayotimizning barcha jabhalarida tub o‘zgarishlar yuz berayotgan bugungi kunda Bobur Mirzoning bebaho merosini chuqur o‘rganish va ommalashtirish yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Jonajon Vatanimiz milliy rivojlanishning yangi bosqichiga - Uchinchi Renessans davriga qadam qo‘yayotgan, hayotimizning barcha jabhalarida tub o‘zgarishlar yuz berayotgan bugungi kunda Bobur Mirzoning bebaho merosini chuqur o‘rganish va ommalashtirish yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Buyuk ajdodimiz asarlarining milliy va umuminsoniy mohiyatini, uning yosh avlodimiz intellektual va ma’naviy salohiyatini oshirish, farzandlarimizni shu asosda Yangi O‘zbekiston bunyodkorlari etib tarbiyalash borasidagi ulkan o‘rni va ta’sirini inobatga olib, Bobur Mirzoning ilmiy va ijodiy merosini mamlakatimiz va xalqaro miqyosda yanada chuqur o‘rganish va targ‘ib etish maqsadida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Madaniyat va turizm vazirligi, Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Fanlar akademiyasi, Yozuvchilar uyushmasi, Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazi, Bobur nomidagi xalqaro jamoat fondi hamda jamoatchilik vakillarining 2023-yilda Zahiriddin Muhammad Bobur tavalludining 540 yilligini keng nishonlash to‘g‘risidagi taklifi ma’qullandi. Shuningdek bir hafta muddatda Zahiriddin Muhammad Bobur tavalludining 540 yilligini nishonlash bo‘yicha amalga oshiriladigan chora-tadbirlar dasturini tasdiqlasin. Ushbu dasturda quyidagi masalalarga alohida e’tibor qaratilsin: mamlakatimizdagi Zahiriddin Muhammad Bobur nomi bilan bog‘liq obida va qadamjolarni, jumladan yodgorlik majmualarini ta’mirlash va ularning hududlarini obodonlashtirish; Bobur Mirzo merosiga mansub qo‘lyozma, qadimiy kitoblar, san’at asarlari va boshqa madaniy boyliklarni restavratsiya qilish, ularni ishonchli darajada saqlash uchun zarur sharoit yaratish;xorijiy mamlakatlarda saqlanayotgan Zahiriddin Muhammad Boburning hayoti, ilmiy-ijodiy merosi hamda u yashagan davrga oid noyob qo‘lyozma asarlar va boshqa madaniy boyliklarni aniqlash, ularning nusxalarini O‘zbekistonga olib kelish va tadqiq qilishni davom ettirish; kabi ishlar amalga oshirilmoqda. O‘tgan vaqt ichidagi bu katta yutuqlar O‘zbekistonni dunyo boburshunosligining markaziga aylanishiga xizmat qildi. Bobur hayoti va ijodi bilan xalqimizga ma’nan yaqinlashdi. Barcha bajarilgan ishlarning solnomasi sifatida mamlakatimizda ilk bor shaxsga nisbatan qomus, ya’ni “Bobur ensiklopediyasi” yaratildi. 64 bosma toboqli bu ulkan ensiklopediyani yaratishda o‘zbek bobur shunos olimlari qatorida Yaponiya, Hindiston, Turkiya, Afg‘oniston va yevropalik olimlar ham faol ishtirok etishdi. Bobur ijodini qirq yildan beri o‘rganib kelayotgan yaponiyalik bobur shunos olim Eyji Mano ensiklopediyaga “butun dunyo bobur shunoslari uchun muhim qo‘llanma bo‘ladi” deya baho berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abdug_afurov Abdurashid. ―Boshimni olib, ey Bobur…‖ // O_zbek tili va adabiyoti. 2004. № 6, 18-bet.

2. Hasanov. X. Bobur – sayyoh va tabiatshunos- T: O‘bekiston, 1983

3. Nuriddinov.M . Boburiylar sulolasi – T : Fan, 1944

4. Ro_ziyev A. ―Boburnoma‖ – maftunkor asar // Hurriyat. 2010. 17-fevral, 8- bet.

5. Teshaboyev B. Boburning ―Boburnoma‖ asaridan foydalanish // Xalq ta‘limi. 1993. №10-12, 25-27-bet

6. Bobur va uning zamondoshlari ijodini o‘rganish (ilmiy maqolalar to‘ılami). – Sam., 1983.